

Електронний буклет

Звіти конференції
«Кращі практики зі збереження та розвитку
природних об'єктів, заказників і територій
Смарагдової мережі та Natura 2000»

2025



ЗМІСТ

1. Аніта Порадовська.....	3
2. Анна Солтисік.....	6
3. Пйотр Тишко-Хмельовець.....	10

Аніта Порадовська
Жешувський університет
Технологічно-природничий факультет
Лабораторія ландшафтної архітектури
e-mail: apajaczek@ur.edu.pl



27 листопада 2025 року з 8:30 до 15:30 відбулася конференція, організована в рамках проєкту **Interreg Next «Дике життя у великому місті: охорона та промоція дикої природи й біорізноманіття в Луцьку та Жешуві»**.

Головною метою проєкту є посилення охорони та промоції дикої природи й біологічного різноманіття в обох містах шляхом впровадження транскордонних рішень, що охоплюють відновлення природних об'єктів та екологічну освіту.

У заході, серед багатьох гостей, взяли участь **вісім доповідачів**: двоє представників української сторони та шість експертів і практиків з Польщі — фахівців у галузі екології, охорони клімату, арбористики та ландшафтної архітектури.

Представники з Луцька (українська сторона) представили низку дуже цінних інформацій щодо їхніх дій у сфері охорони природи на території міста та в долині річки Стир, що належить до так званої **Смарагдової мережі (Emerald Network)** — загальноєвропейської системи природоохоронних територій у рамках **Бернської конвенції**. Її метою є охорона найцінніших природних середовищ та забезпечення сталого існування рідкісних і зникаючих видів рослин і тварин, подібно до мережі Natura 2000 у Європейському Союзі.

Серед обговорюваних об'єктів були, зокрема:

- **«Долина річки Стир у Волинській області» (UA0000334)** – цінний долинний комплекс, що охоплює водно-болотні середовища та гніздові території багатьох видів птахів, у тому числі рідкісних;
- **«Чорногузка» (UA0000252)** – територія з високою природною цінністю;
- **КНП «Цуманська пуща» (UA0000334)** – лісовий комплекс понадрегіонального значення;
- **Гнідавське Болото** – об'єкт, віднесений до територій особливого природоохоронного значення. Гнідавське Болото було представлено як унікальна водно-болотна територія площею 116,6 га, що перебуває під охороною з 1995 року. Воно розташоване на території Луцької міської територіальної громади (53 га) та Боратинської сільської громади (63,6 га). Об'єкт виконує функції: загальнофауністичного заказника, міського осередку біорізноманіття та, що особливо цінно, ключового середовища для водно-болотних птахів.

У презентації звернено увагу на його екологічне, освітнє та рекреаційне значення. Було представлено навіть проєкт природничо-рекреаційної стежки, яка, на мою особисту думку, є зразковим прикладом інтеграції дикої природи з міським простором. За умови впровадження туризму, наприклад б'ордвотчингу, застосовано

рішення, що мінімально порушують цінні природні ресурси. З даних, представлених під час виступу, випливає, що **60% природних екосистем планети нині є деградованими**, що відображає інтенсифікацію антропопресії. Особливу увагу звернено на той факт, що **водно-болотні екосистеми зникають утричі швидше, ніж ліси**, а від 1900 року втрачено близько **64% світових заболочених територій**. Пояснено, наскільки важливу роль відіграють водно-болотні угіддя. Найцікавішим твердженням було те, що **болота щорічно поглинають до 3 тонн пилу на 1 гектар і нейтралізують численні токсичні речовини**, будучи природним фільтром, який очищає міське середовище.

Підтверджено цінність долини річки Стир як **гніздової та міграційної території** для водних птахів, а також як екологічного коридору, що поєднує різні елементи ландшафту.

В актуальних дослідженнях долини р. Стир зареєстровано понад **71 вид тварин** з різних систематичних груп, серед яких найчисленнішими були птахи та комахи.

Особливе значення мають види, включені до **Додатка I Бернської конвенції**: *Castor fiber* (бобер європейський), *Emys orbicularis* (європейська болотяна черепаха).

У презентації виділено ключові оселища долини Стиру: переважно трав'яні, лучні, осокові угіддя, а також антропогенні листяні ліси.

Зазначено також біотопи особливої цінності:

- водойми з *Hydrocharis morsus-ranae* – охороняються Бернською конвенцією та Директивою ЄС 3150;
- водойми з *Nuphar lutea* – включені до Зеленої книги України;
- занурені рослини евтрофних водойм – регулюються законодавством ЄС.

У частині, присвяченій польському досвіду, представлено різні рішення, застосовувані в Жешуві та Кракові.

Фахівець з арбористики обговорив сучасні методи інспекції дерев у міському середовищі. Докладно описана методика дій та інструменти може стати надзвичайно цінним джерелом знань для практиків, які працюють із міською зеленню. Це особливо важливо в умовах кліматичних викликів у міських екосистемах.

Одну з презентацій, визнану учасниками особливо надихаючою, присвячено **старовіковим деревам**. Доповідач вдало доповнив попередній виступ твердженням, що арбористика — **це мистецтво догляду за деревами**.

Він показав, що одне старе дерево може бути складним середовищем життя для численних організмів і самою по собі цілісною, складною екосистемою. Він також звернув увагу на часто ігнорований аспект відмирання дерев. Підкреслив, що процеси розкладу деревини всередині стовбура — це насправді стратегія виживання, яка дозволяє дереву перерозподіляти поживні речовини. Крім того, доповідач представив численні приклади пам'яткових дерев з України, Польщі та інших країн, підкреслюючи необхідність їх охорони в міському середовищі.

Під час зустрічі в одній із презентацій порушено питання інвазійних рослин у міському середовищі та їхнього впливу на природно цінні території. Обговорено найважливіші інвазійні види, що трапляються в міському ландшафті, їхній вплив на біорізноманіття та необхідність усвідомленого прийняття рішень щодо впровадження нових рослин, особливо чужорідних для місцевих оселищ. Представлено рекомендації щодо обмеження експансії таких видів, як *Reynoutria japonica* та *Impatiens glandulifera*.

Далі на прикладі краківських «кишенькових парків» представлено рішення, які сприяють підвищенню доступності зелених територій. Ураховано роль малої архітектури, поєднання екологічних і соціальних функцій, природничої освіти в мікрмасштабі міського простору.

Спільним елементом усіх презентацій була необхідність постійного підвищення екологічної свідомості мешканців у містах таких як Луцьк і Жешув. Підкреслено важливість інформаційних дій, програм для шкіл, активного залучення громади до природничого моніторингу, створення освітніх стежок і пунктів спостереження.

Зазначено, що **промоція дикої природи в місті** може підвищувати відчуття відповідальності мешканців, а водночас бути імпульсом до розвитку локального туризму та рекреації.

Конференція підтвердила, що охорона дикої природи в міському середовищі вимагає багатомірних дій, які включають наукові дослідження, управління зеленими територіями, впровадження проекологічної інфраструктури та екологічну освіту суспільства.

Найважливіші висновки включають:

- Потребу **посилення транскордонної співпраці** між Луцьком і Жешувом у сфері охорони природи та біорізноманіття.
- **Значення водно-болотних територій** як ключових елементів міських екосистем, охорона яких має стати пріоритетом.
- **Загрози, пов'язані з глобальною деградацією екосистем**, особливо швидким зникненням заболочених територій.
- **Цінність старовікових дерев** як складних мікроекосистем, що потребують особливого підходу в процесах планування зелені.
- **Потенціал інтеграції природи з міським простором**, яка може сприяти покращенню якості життя, охороні клімату та збереженню біорізноманіття.



Доктор філософії у галузі інженерії,
доктор архітектури,
магістр мистецтв
Анна Солтисік (Жешувський університет)

Конференція відбулася 27 листопада 2025 року в UrbanLab у Жешуві на вул. 3 Мая 13 з 8:30 до 15:30. Під час офіційного відкриття виступили Кшиштоф Станько (Заступник Міського Голови) та Анджей Слодкі (Керівник Спільного Секретаріату Програми Interreg NEXT Польща – Україна 2021–2027). У подальшій частині конференції виступили експерти з української та польської сторін, ділячись знаннями у галузях природних цінностей, біорізноманіття, освітньої діяльності, зеленої трансформації, основ інспекції дерев, інвазійних рослин, старовікових дерев та кишенькових парків.

Перші два реферати були представлені фахівцями з України:

1. Савчук Павло (старший спеціаліст Відділу екології) представив тему: «Гнідавське Болото – об'єкт мережі Emerald Луцької громади» 2. Сухомлін Катерина (доктор біологічних наук, професор, керівник Відділу зоології) представила тему: «Оцінка стану біорізноманіття заплавної маршруту річки Стир як елемента мережі Emerald на території Луцького району».

Наступні реферати представили:

3. Магдалена Вілановска-Гаврон (Інспектор, Департамент клімату та довкілля) — «Зелень, яка навчає: освітні заходи в проєкті “Дике життя в місті”». 4. Катажина Стройна (Старший інспектор, Департамент клімату та довкілля) — «Місто Жешув – зелена трансформація». 5. Матеуш Кендзіор (Інспектор, Управління міської зелені) — «Основи інспекції дерев». 6. Д-р інж. Анета Порадовська (Жешувський університет) — «Інвазійні рослини». 7. Д-р інж. Пйотр Тишко-Хмеловець — «Старовікові дерева та їх популяції – діагностика та догляд». 8. Д-р інж. арх., магістр мистецтв Анна Сольтисік (Жешувський університет) — «Малі архітектурні об'єкти та поділ на зони в кишенькових парках у Кракові».

Перший реферат стосувався території в Луцьку площею понад 116 га, що має статус заповідника від 1995 року. Це своєрідне «серце» регіону — біорізноманітна територія з великою кількістю видів птахів. У презентації підкреслено важливу роль водно-болотних угідь у процесах очищення повітря, фільтрації води та її утримання під час рясних опадів. Вони виконують регулюючу функцію в контексті кліматичних загроз, одночасно забезпечуючи середовище існування багатьом видам флори та фауни.

Гнідавське болото має великий туристичний потенціал завдяки своєму ландшафту — лукам, болотам, лісам — які створюють модливість спостерігати природу. Водночас було звернуто увагу на загрози, зумовлені розширенням міста та забрудненням. Саме водно-болотні території, у тому числі Гнідавське болото, є шансом для формування збалансованого міста, яке гармонійно розвивається з урахуванням власного природного потенціалу.

Другу доповідь, присвячену оцінці стану біорізноманіття заплавної маршруту річки Стир, описувала природні цінності трьох територій, розташованих уздовж річки. Авторка детально охарактеризувала для кожної локації біотопи, тобто місця існування окремих видів рослин і тварин, а також описала фауну і флору цих місць. Представлена інформація показала високу цінність усіх трьох територій з огляду на біорізноманіття, їхнє природне значення та туристичний потенціал. Збереження цих цінностей дозволить містам Луцького регіону виробити стійкість до змін клімату, при цьому важливим є також підвищення обізнаності мешканців щодо природних цінностей.

У презентації, присвяченій освітнім заходам у проекті «Дике Життя в Місті», було показано поточний перебіг реалізації проекту «Дике життя у великому місті: охорона та промоція дикої природи та біорізноманіття в Луцьку і Жешуві». Послідовно було обговорено головну мету проекту, конкретні цілі, обсяг запланованих заходів у Жешуві, а також результати та ефекти проекту. У подальшій частині презентації було показано стан реалізації проекту, починаючи від установчої зустрічі в Жешуві у формі конференції та воркшопів. Авторка також розповіла про півфінали та фінали транскордонної вікторини з природничих знань у Жешуві та Луцьку, а також про онлайн-вікторину. Вікторина викликала зацікавленість, а учасники проявили активність і продемонстрували високий рівень знань з цієї теми.

Презентація «Місто Жешув – зелена трансформація» стосувалася заходів на користь клімату, здійснених містом Жешув. У ній згадувалися: кліматичний контракт; знак якості Mission Label; Жешувська кліматична панель, тобто громадські консультації щодо проблематики кліматичної нейтральності Жешува до 2030 року; проект NEEST, метою якого було створення повторюваних настанов для термомодернізації різних типів кварталів міської забудови; План сталого міського транспорту та рішення, що покращують комунікацію, впровадження водневих автобусів, альтернативного транспорту та інтелегентної паркувальної зони як елементів збалансованого транспорту. На завершення також згадали про освіту наймолодших, завдяки якій у недалекому майбутньому можна очікувати більш свідомих мешканців.

Наступна доповідь стосувалася «Основ інспекції дерев», у якій було представлено методологію оцінки дерев. Послідовно обговорювалися питання, пов'язані з рівнем оцінки дерев, проблематикою самої інспекції та основними інструментами для її проведення. У наступній частині було показано спосіб опису дерева через його форму, будову, цінність та оцінку оточення і використання. Презентація також стосувалася способу опису дерева та його стану з урахуванням різних діагностичних ознак. На завершення було розглянуто, як має виглядати звіт з інспекції, які результати, висновки та рекомендації. Правильно проведена інспекція дерев може вказати на їхню цінність та стан здоров'я, а також дозволяє правильно обрати подальші заходи для охорони й утримання цінних екземплярів.

У презентації щодо інвазійних рослин пояснили основні поняття та загрози, що виникають через присутність інвазійних видів у місцевих екосистемах. Було роз'яснено, як інвазійні види можуть поширюватися на території міста, а також які з них визнані реально загрозливими на території Європейського Союзу. У доповіді розглянули чужорідні види як потенційно загрозливі для екосистем, особливо для охоронюваних територій. Рослинні види, які в міських умовах можуть оцінюватися нейтрально, стають небезпечними для незабудованих територій, де вони легко поширюються. На завершення обговорили кодекс хороших практик щодо знань і навичок у підборі та вирощуванні рослин, включно з садовими ділянками приватних

осіб. До цього також потрібна широка освіта, завдяки якій суспільство зможе приймати більш усвідомлені рішення щодо підбору рослин як у приватному, так і в громадському просторі.

Доповідь «Вікові дерева та їх популяції – діагностика та догляд» наблизила значення старовікових дерев і пояснила їхнє визначення та характеристики. Також було роз'яснено процес старіння дерева як спосіб досягнення довговічності. Автор звернув увагу на правильні заходи догляду, спрямовані на охорону та збереження вікових дерев. Було вказано також шкідливі методи, які нині не застосовуються, а також новий підхід до охорони цих старих екземплярів, який названо природоохоронною арбористикою. На завершення представлено рекомендації щодо роботи з віковими деревами, завдяки яким забезпечується належне сонячне освітлення, охорона ґрунту, стабільність і довговічність дерева.

Остання презентація «Об'єкти малої архітектури та поділ на зони в кишенькових парках Кракова» була зосереджена на огляді обраних міні-парків з точки зору їх різноманітних функцій. На кількох прикладах обговорювався поділ на зони, які ілюструвалися фотографіями з різних локацій. У другій частині презентації увага була зосереджена на об'єктах малої архітектури та покриттях, що зустрічаються у відповідних функціональних зонах. Було розглянуто формальні та матеріальні рішення кожного об'єкта. У підсумку описано окремі зони та пов'язані з ними об'єкти малої архітектури, підкреслено значення існуючої та проекрованої зеленої інфраструктури у декоративних і комунікаційних зонах. Обрані приклади кишенькових парків демонструють, що незважаючи на різноманітність їх розташування та вихідну природну цінність, можна запропонувати привабливі проєктні рішення. Кишеньковий парк впливає, перш за все, локально, але створюючи мережу об'єктів міської зелені, він має шанс позитивно впливати на ціле місто.

Болотисті території, включно з заказником Гнідавське болото, є можливістю для добре функціонуючого, врівноваженого міста, яке розвивається гармонійно зі своїм природним потенціалом. Території з високим рівнем біорізноманіття можуть визначати туристичну привабливість регіону. Збереження природних цінностей дозволить містам Луцького регіону виробити стійкість до змін клімату, при цьому важливо також підвищувати свідомість мешканців щодо біорізноманіття.

Проведення транскордонної вікторини з екологічних знань у Жешуві та Луцьку показало, що гра та навчання можуть бути ефективним інструментом формування екологічної свідомості та позитивно впливати на зміцнення соціальних зв'язків.

Зелена трансформація міста має базуватися на різних заходах у сферах енергетики, будівель, управління відходами та транспорту. Ініціативи з боку міста мають доповнюватися громадськими консультаціями, активною участю мешканців та їхньою освітою.

Необхідно дбати про природні ресурси наших міст, для чого потрібна належним чином проведена інспекція дерев. Вона може показати їхню цінність і стан здоров'я, а також дозволити обрати подальші дії для охорони та збереження цінних екземплярів. Об'єктом охорони мають бути також вікові дерева, які потребують спеціального догляду та обслуговування, визначеного як природоохоронна арбористика, тобто така, що сприяє екосистемі, в якій функціонує дерево.

Інвазійні рослини можуть суттєво змінювати екосистему, особливо на незабудованих територіях, тому важливим є кодекс хороших практик щодо знань і навичок у підборі та вирощуванні рослин, включно з приватними садами.

Використання потенціалу місця у поєднанні з цікавим формальним рішенням може створити цінні відкриті зелені простори у вигляді кишенькових парків. Незважаючи на невелику площу, вони можуть позитивно впливати на мікроклімат міста, слугувати мешканцям та надавати притулок комахам, птахам і малим ссавцям.

Конференція показала, наскільки важливо ідентифікувати природні цінності охоронюваних територій, розташованих у межах міста. Не менш важливими є методи оцінки цілих біотопів чи окремих екземплярів (наприклад, дерев). Адекватні методи можуть допомогти в об'єктивній ідентифікації природних цінностей та виборі правильних способів догляду й охорони.

Загрози з боку забруднення довкілля чи поширення інвазійних рослин на охоронюваних територіях можна мінімізувати завдяки належній освіті дітей, молоді та дорослих. Організовані конкурси, громадські консультації та інформаційні кампанії підвищують соціальну свідомість.

Залучаючи мешканців до процесу проєктування зелених зон, ми зміцнюємо їхній зв'язок із навколишнім середовищем та відчуття приналежності й ідентифікації з конкретною територією. Транскордонне співробітництво дозволяє збагатити знання та досвід у сфері охорони та розвитку цінних природних територій, тож його варто продовжувати.

Доктор філософії у галузі інженерії
Пйотр Тишко-Хмеловець,
piotr.tyszko@gmail.com



«Дике життя у великому місті: захист та просування дикої природи та біорізноманіття у Луцьку та Жешуві» - проект, що підтримується в рамках Interreg NEXT Польща-Україна 2021-2027.

Метою проекту є посилення охорони та просування дикої природи та біорізноманіття в Луцьку та Жешуві шляхом впровадження транскордонних рішень у сфері відновлення природних територій та підвищення екологічної свідомості.

З боку Жешува проект реалізується Управлінням міського озеленення та Департаментом клімату та навколишнього середовища міської ради, з боку Луцька – місцевою міською радою. Реалізація проекту розпочалася у вересні цього року і триватиме два роки. Проект дає обом містам можливість реалізувати інноваційні проекти, що захищають природу та роблять її доступною для мешканців. Він також створює платформу для обміну знаннями та досвідом. Одночасно будуть проведені освітні заходи, спрямовані на громади обох міст, зокрема конкурси екологічних знань. Буде розроблена концепція охорони природних об'єктів, заповідників та територій Смарагдової Мережі в Луцьку. Найважливішим об'єктом проекту в Жешуві є заповідник Lisia Góra.

27 листопада відбулася конференція під назвою «Кращі практики зі збереження та розвитку природних об'єктів, заказників і територій Смарагдової мережі та Natura 2000».

Конференцію відкрив **заступник мера Жешува Кшиштоф Станько**, після нього виступив керівник Спільного секретаріату програми Interreg NEXT Польща-Україна **Андшей Слодкі**. Потім відбулися тематичні виступи, зацікавлених деталями прошу звернутись до презентацій, які знаходяться у розпорядженні організаторів.

Пан **Павло Савчук**, головний спеціаліст міського департаменту довкілля, представив природні цінності та пов'язані з ними екосистемні послуги Гнідавського болота, об'єкта Смарагдової мережі, розташованого на території Луцької територіальної громади. Розташований вздовж річки Стир на площі 116 гектарів, заповідник межує з містом Луцьк і відіграє важливу екологічну та соціальну роль. Взагалі, агломерація Луцька багата на території з високою природною цінністю, що входять до Смарагдової мережі.

Професор **Катерина Сухомлин**, голова факультету зоології Волинського державного університету імені Лесі Українки, представила оцінку стану біорізноманіття заплави річки Стир як елемента Смарагдової мережі. Вона детально обговорила спільноти та середовища існування, що підлягають охороні. Слід зазначити, що долина Стира функціонує як ключовий екологічний коридор та місце проживання багатьох цінних видів.

Пані **Магдалена Вілановська-Гаврон** з Департаменту клімату та навколишнього середовища мерії міста Жешув обговорила освітні заходи, що проводяться в рамках проекту, на тлі структури проекту. Її колега з Департаменту, пані **Катажина Стройна**, обговорила підхід міста Жешув до зеленої трансформації та досягнення в цій сфері на сьогоднішній день. Вона представила роботу Громадської панелі та секторальні заходи в таких сферах, як громадський транспорт, опалення тощо.

Пан **Матеуш Кендзіор** поділився нещодавно набутими навичками оцінки стану дерев на курсі сертифікованого інспектора дерев, що є основою раціонального управління міськими деревами. Він представив стандартну процедуру оцінки стабільності та фізіологічного стану дерева, яка все частіше застосовується в польських (а також деяких українських) містах.

Пані **Аніта Порадовська** ознайомила присутніх у залі з проблемами, пов'язаними з інвазивними видами рослин. Це вже не тільки борщівник і редька, але й багато інших видів, а до поширення деяких з них сприяють власники садів та магазини, що їх постачають.

Про кишенькові парки в Кракові цікаво розповіла архітекторка **Анна Солтисік**, зокрема про малу архітектуру та поділ на функціональні зони. Це було натхненно – Краків має великий досвід у розвитку багатофункціональної зеленої інфраструктури. Виступ був особливо корисним для осіб, які проєктують озеленення.

Слід згадати про презентацію автора цього звіту **Пйотра Тишко-Хмельовця**, присвячену старовинним деревам та їх особливостям. Він особливо звернув увагу на роль грибів та спричиненого ними розкладу в забезпеченні довгого життя дерев. Він також згадав про необхідність дбати про популяції вікових дерев та кандидатів на цей статус.

Мої зауваження щодо теми інвазивних рослин: Хоча я вже багато років працюю в зеленій професії, я не усвідомлював чисельність цих видів і масштаб проблеми. Під час перерви я розмовляв з доповідачкою про те, наскільки ми здатні протидіяти цьому явищу. Моє враження таке, що молоко вже розлилося і ми не зможемо зупинити всі інвазивні види, тим паче, що зміна клімату і так порушує рівновагу наших екосистем. Я вважаю, що потрібно зосередити наші обмежені ресурси на найнебезпечніших видах та на територіях які охороняються – як на своєрідних музеях природи.

Особливий інтерес гостей викликала база даних про дерева, заснована на аерофотознімках, яку міста отримали завдяки участі в проєкті Європейського Союзу LIFE (про неї розповідав Матеуш Кендзіор). Виконавцем була компанія MPPGAERO. База даних дає можливість генерувати різні типи тривимірних карт, що представляють різні аспекти зелених насаджень, включаючи карти крон, стовбурів, стану та видів дерев, а також симуляцію затінення. У Жешуві налічується близько 1 300 000 дерев. Частина даних та аналізів є загальнодоступними, частина залишається для внутрішнього використання міською адміністрацією та службами.

База даних про зелені насадження доступна за адресою: <https://obliview.erzeszow.pl/open-obliview/>

Гості також були зацікавлені стратегією озеленення міста Жешув. Міська влада наразі зосереджує свою увагу на долині Віслока як ключовій природній та гідрографічній осі. Біля неї розташований заповідник Lisia Góra, де і здійснюються роботи, передбачені проєктом. Викликом було не тільки розроблення заходів, а й інформування про них громади.

Нижчепідписаний представив український досвід, зокрема озеленення вулиць у Львові та впровадження стандартів арбористики у Львові та Хмельницькому. Завдяки встановленим контактам у середині грудня цього року в Луцьку відбудеться цілоденне навчання для працівників міської ради та комунальних служб на тему стандартів арбористики, з особливим акцентом на захисті дерев на будівельних майданчиках. Виконавцем буде автор нотатки у співпраці з українською Фундацією Семена Обломея, за підтримки грантової програми RITA.

На мою думку, описана подія виконала свої функції. Панувала ділова і дружня атмосфера, відбулося багато цікавих розмов в кулуарах конференції. На конференції було передбачено відповідний час для кавових перерв, хоча мені не вистачило можливості для обговорення після окремих презентацій.